

مقاله پژوهشی - فصلنامه علمی رهپایان

سال هجدهم، شماره ۶۸، پاییز ۱۴۰۳
صفحه ۷۱ تا ۹۰

نقش باورهای دینی در تحقق اعتماد سیاسی در پرتو فقه و نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران

دانشیار گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

افشین جعفری

دکترای علوم سیاسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران

زهرا قاسمی*

دکترای مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی، مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر، بوشهر، ایران

حسین دشتی عسکری

چکیده

باورها و اعتقادات به عنوان نقطه ثقل و مرکزی دینداری در اسلام تنها به حوزه فردی و عبادات معطوف نمی‌شوند، بلکه اصول و قواعد فقهی به عنوان سازمان‌دهنده زندگی سیاسی و اجتماعی شهروندان در جامعه اسلامی، قائل به ارائه راهکارهایی برای ایجاد پیوند میان مردم و کارگزاران از جمله در عرصه اعتماد سیاسی هستند. بر همین اساس در پژوهش حاضر نقش باورهای دینی در تحقق شدن اعتماد سیاسی از منظر فقه و نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران بررسی می‌شود. این پرسش مطرح است که نقش و آثار باورهای دینی در تحقق اعتماد سیاسی از منظر فقه و نظام حقوقی ج.ا. ایران چیست؟ نتایج نشان داد که باورهایی نظیر پذیرش و عمل به حاکمیت شریعت، ولایت‌مداری و ولایت‌پذیری، داشتن تقوای سیاسی و در پیش گرفتن سیاست معنویت‌گرا و عدم پذیرش جدایی دین از سیاست نقش مهمی در تحقق اعتماد سیاسی در جامعه اسلامی دارند. زیرا باورهای یاد شده نقش مهمی در گزینش و تعیین کارگزاران جامعه اسلامی داشته و همواره به عنوان ملاکی برای عموم مردم در نظر گرفته می‌شوند. در این رویکرد، کارگزاران باید تقوا و دینداری را به عنوان ابزارهای درونی نظارت بر خود ترویج نمایند که در اصل چهارم قانون اساسی، منطبق بودن کلیه قوانین کشور بر پایه موازین اسلامی لحاظ شده و قابل اطلاق به کارگزاران نیز می‌باشد. در مقاله حاضر از روش توصیفی و تحلیلی و ابزار کتابخانه‌ای استفاده شده است. چارچوب نظری مقاله رویکرد کارگزار ایمانی و اسلامی است.

کلیدواژه: باورهای دینی، اعتماد سیاسی، نظام حقوقی، کارگزاران، نظام اسلامی.

* نویسنده مسئول: z.ghasemi1986@yahoo.com

تاریخ تایید: ۱۴۰۳/۰۵/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۵

The Islamic Revolution Approach Quarterly

Vol. 18, No.68, Fall 2024, P 3-18

rahyaftjournal.ir

The Role of Religious Beliefs in Realizing Political Trust in Light of Jurisprudence and the Legal System of the Islamic Republic of Iran

Afshin Jafari

Associate Professor in the Department of Law,
Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor
University, Tehran, Iran

Zahra Ghasemi *

PhD in Political Science, Bushehr Branch, Islamic
Azad University, Bushehr, Iran

**Hossein Dashti
Askari**

PhD in Cultural Management and Planning,
Lecturer at Islamic Azad University, Bushehr
Branch, Bushehr, Iran

Abstract

Beliefs and convictions, as the central and pivotal point of religiosity in Islam, are not limited to the individual and acts of worship. Rather, jurisprudential principles and rules, as the organizers of political and social life of citizens in an Islamic society, are tasked with offering solutions to foster a connection between the people and the rulers, including in the domain of political trust. Based on this, the present study examines the role of religious beliefs in achieving political trust from the perspective of Islamic jurisprudence and the legal system of the Islamic Republic of Iran. The key question is: What is the role and impact of religious beliefs in realizing political trust from the perspective of Islamic jurisprudence and the legal system of the Islamic Republic of Iran? The results show that beliefs such as acceptance and adherence to the sovereignty of Sharia, allegiance to and acceptance of guardianship

* Corresponding Author: z.ghasemi1986@yahoo.com

How to Cite: Jafari, A., Ghasemi, Z., Dashti Askari, H. (2024). The Role of Religious Beliefs in Realizing Political Trust in Light of Jurisprudence and the Legal System of the Islamic Republic of Iran, *The Islamic Revolution Approach Quarterly*, 18(68), 3-18.

Received: 24/02/2024

Accepted: 17/06/2024

(Wilayat), political piety, adopting a spiritually-oriented policy, and rejecting the separation of religion from politics play a significant role in achieving political trust in the Islamic society. These beliefs are crucial in the selection and determination of rulers in the Islamic society and are always considered a standard for the general public. In this approach, rulers must promote piety and religiosity as internal tools for self-monitoring. In Article 4 of the Constitution, the alignment of all laws in the country with Islamic principles is considered and is also applicable to rulers. The present article employs a descriptive-analytical method with library research tools. The theoretical framework of the article follows an approach centered on the Islamic and faithful ruler.

Introduction

Throughout history, faith and religious beliefs have always played an important role in the growth and advancement of that society or its decline and degeneration. In other words, as long as the religious beliefs of the people in a society are based on basic principles and no deviations are created in it, the society will follow the path of growth and prosperity, and if the path of governing the society is organized contrary to the religious beliefs of the people, it will have irreparable consequences for that society. One of the important factors in society that is affected by religious beliefs, including from agents and elites, is political trust in society. Political trust, one aspect of which means accepting leaders and agents of society, can be affected by factors that lead to despair and frustration or support and patronage of agents by the people. An important concern in the field of religious beliefs is that the agents of society, in line with the people of that society, observe the values and religious beliefs of the people and apply them in the field of managing the society. Otherwise, the distance of distrust between the people and the political system will not only lead to a gap between the state and the nation, but will also distance the society from a desirable model and prevent it from achieving its goals. Since in Islam, religious principles and rules play a significant role in the political and social arena, legislation, and the administration of society in general, addressing this relationship is of particular importance. This means that basing religious beliefs on the governance and management of society, its relationship with citizens' political trust in the government and politics should be examined and evaluated. In relation to the role and effect of religious beliefs on political trust, both structural factors and agency factors, i.e. the words and actions of the elites and political managers of society, are

very important. This means that in a religious society such as Iran, where the constitution is based on the principles of Sharia and the divine political system, the alignment and actions of agents with the beliefs of the general public, who are mostly followers of Islam, will play an important role in political trust. Therefore, gaining the trust of citizens, encouraging them to participate in the political and social arena, cooperating and collaborating with the political system, and helping to realize the goals and ideals of the Islamic system requires two-way interaction that can advance the field of politics with a kind of synergy. An important part of the vacuum caused by lack of legitimacy, reduced political participation, citizens' reluctance and indifference to the political system, and even the poor performance of the political system in realizing goals and programs is also caused by political distrust. Accordingly, the present study examines the role of religious beliefs in achieving political trust from the perspective of jurisprudence and the legal system of the Islamic Republic of Iran. The question is what is the role and effects of religious beliefs in achieving political trust from the perspective of jurisprudence and the legal system of the Islamic Republic of Iran?

Materials and Methods

The present article uses a descriptive and analytical method and library tools. The theoretical framework of the article is the faith and Islamic agent approach.

Discussion and Findings

That beliefs such as accepting and practicing the rule of Sharia, guardianship and acceptance of guardianship, having political piety and pursuing spiritual-oriented politics, and not accepting the separation of religion from politics play an important role in realizing political trust in Islamic society. Belief in the rule of Sharia means that the elites and agents of the Islamic system act within the framework of a fundamental religious belief and, although they make the principles stipulated in the constitution and other laws the criteria for action, in principle they have shown their adherence to the principles of Sharia and are the executors of Islamic laws. In this case, political trust in Islamic society will be focused on attracting and accepting agents who act in practice based on the rules of Sharia and are managers of the Islamic Revolution. A manager and agent who adheres to Sharia is far from lies, deceit, discrimination, injustice, and nepotism, and the only criterion for action for him is the

implementation of Sharia laws without individual, political, and factional considerations. Guardianship and acceptance of guardianship also create a criterion to distinguish the Islamic system from other so-called democratic systems worldwide. Because agents who act without considering the guardianship characteristic, such as what Imam Khomeini (RA) or the principles of the constitution have stated, tend to tyranny. Therefore, the guardianship characteristic as a belief in Islam and the Shiite religion has special importance both in the political arena and in the field of belief of agents. In this case, accepting the Supreme Leader is considered as a key figure in affairs and prevents marginal issues from being exacerbated. Guardianship agents are far from extremes and by accepting an effective religious institution in resolving disputes or following the roadmap of the Islamic system, they pave the way for people to trust the Islamic system as much as possible. Just as disobeying this religious belief in the 45-year history of the Islamic Republic has caused the downfall of many agents in the eyes of the people and has distanced them from the political arena.

Conclusion

The results showed that beliefs such as accepting and practicing the rule of Sharia, guardianship and guardianship, having political piety and pursuing spiritual-oriented politics, and not accepting the separation of religion from politics play an important role in achieving political trust in the Islamic society. Because the aforementioned beliefs play an important role in selecting and determining the agents of the Islamic society and are always considered as a criterion for the general public. In this approach, agents should promote piety and religiosity as internal tools for monitoring themselves, which is included in the fourth principle of the Constitution, the conformity of all laws of the country based on Islamic standards, and is also applicable to agents.

Keywords: Religious Beliefs, Political Trust, Legal System, Officials, Islamic System..

مقدمه

همواره در طول تاریخ، ایمان و باورهای دینی در هر جامعه نقش مهمی در رشد و تعالی آن جامعه یا زوال و انحطاط آن ایفا کرده‌اند. بدین معنا تا زمانی که باورهای دینی مردم در یک جامعه بر مبنای اصول اساسی بنا شود و انحرافی در آن ایجاد نشود، جامعه مسیر رشد و شکوفایی را خواهد پیمود و اگر مسیر اداره جامعه برخلاف باورهای دینی مردم سامان یابد، تبعات جبران ناپذیری برای آن جامعه در پی خواهد داشت. یکی از عوامل مهم در جامعه که از باورهای دینی از جمله از سوی کارگزاران و نخبگان تأثیر می‌پذیرد، اعتماد سیاسی در جامعه است. اعتماد سیاسی که یک وجه آن به معنای پذیرش رهبران و کارگزاران جامعه است، می‌تواند تحت تأثیر عواملی باشد که منجر به یأس و سرخوردگی و یا پشتیبانی و حمایت کارگزاران از سوی مردم منجر شود. دغدغه مهم در زمینه باورهای دینی آن است که کارگزاران جامعه همسو با مردم آن جامعه، ارزش‌ها و باورهای دینی مردم را رعایت نموده و در عرصه مدیریت جامعه به کار ببرند. در غیر این صورت، فاصله بی‌اعتمادی میان مردم و نظام سیاسی، نه تنها منجر به شکاف میان دولت و ملت می‌شود، بلکه جامعه را از یک الگوی مطلوب دور ساخته و در دستیابی به اهداف باز می‌ماند.

از آنجا که در دین اسلام، اصول و قواعد دینی، نقش قابل توجهی بر عرصه سیاسی و اجتماعی، قانونگذاری و به طور کلی اداره جامعه دارند، پرداختن به این ارتباط از اهمیت خاصی برخوردار است. بدین معنا که مبنا قرار دادن باورهای دینی در عرصه حکمرانی و مدیریت جامعه، ارتباط آن با اعتماد سیاسی شهروندان نسبت به حکومت و سیاست مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد. در ارتباط با نقش و اثر باورهای دینی بر اعتماد سیاسی، هم عوامل ساختاری و هم عوامل کارگزاری یعنی قول و فعل نخبگان و مدیران سیاسی جامعه بسیار حائز اهمیت است. بدین معنا که در یک جامعه دینی نظیر جامعه ایران که قانون اساسی با ابتناء بر اصول شریعت و نظام سیاسی الهی سامان یافته است، همسویی و عمل کارگزاران با باورهای عموم شهروندان که غالباً پیرو دین اسلام هستند، نقش مهمی در اعتماد سیاسی خواهد داشت. از این رو بدست آوردن اعتماد شهروندان، ترغیب آن به حضور در عرصه سیاسی و اجتماعی، تعاون و همکاری آنان با نظام سیاسی و کمک به تحقق اهداف و آرمان‌های نظام اسلامی نیازمند تعامل دو سویه است که بتواند حوزه سیاست را با نوعی هم‌افزایی به پیش ببرد. بخش مهمی از خلأ ناشی از عدم مشروعیت، کاهش مشارکت سیاسی، بی‌تمایلی و بی‌تفاوتی شهروندان به نظام سیاسی و حتی عملکرد ضعیف نظام سیاسی در زمینه تحقق اهداف و برنامه‌ها نیز ناشی از بی‌اعتمادی سیاسی است. بدین معنا شهروندان در صورتی که کارکرد و عملکرد

حکومت را در راستای منافع عموم ندانند یا اینکه آسیب‌های زیادی از ناحیه مدیریت جامعه متحمل شوند، تمایلی به همکاری با دولت در زمینه‌های مختلف نداشته و این رویه نوعی بی-اعتمادی سیاسی را در پی خواهد داشت. همچنان که گسترش بی‌اعتمادی سیاسی علاوه بر کاستن از مشروعیت نظام سیاسی، منجر به بروز مشکلات متعددی برای نظام سیاسی می‌شود که از حل بسیاری از مشکلات و مسائل باز خواهد ماند و چشم‌انداز روشنی نیز برای شهروندان وجود نخواهد داشت.

با در نظر داشتن اهمیت موضوع بی‌اعتمادی سیاسی، یافتن عواملی که به عنوان موانع تحقق آن شناخته می‌شوند و همچنین با تقویت آنان می‌توان اعتماد سیاسی را در میان شهروندان ایجاد نمود، بسیار حائز اهمیت است. بنابراین در پژوهش حاضر نوعی تمایل برای تحلیل اعتماد سیاسی افقی (یعنی رابطه کارگزاران با شهروندان) مدنظر است. بنابراین پرسش اصلی این است که باورهای دینی و تجلی آنان در قول و فعل کارگزاران نظام اسلامی به چه نحوی می‌تواند باعث تحقق اعتماد سیاسی شهروندان به نظام سیاسی شوند؟

۱-۱. چارچوب نظری تحقیق

چارچوب نظری مورد استفاده در پژوهش حاضر با استفاده از دیدگاه کارگزار ایمانی انجام شده است. به طور کلی درباره رویکرد کارگزار محور باید گفت که نقش کارگزاران به قدری مهم است که آنان نقش مهمی در ساختن ایده‌ها، ارزش‌ها، آینده جوامع و حتی حقوق شهروندان و مناسبات اداره جامعه بر عهده دارند (های، ۱۳۹۲: ۱۱۲). این رویکرد بیشتر تحت عنوان رویکردهای نخبه گرایی نیز مطرح شده که در آن بر نقش یک طبقه ممتاز در اداره جامعه تأکید شده است (راش، ۱۳۸۵: ۱۸). بنابراین هرچند نباید از نقش ساختارها و عوامل محیطی و اجتماعی غفلت ورزید، اما به هر حال، کارگزاران و رفتارها و تصمیمات آنان نقش مهمی در صلاح و فساد جامعه دارند که در موارد متعددی نقش‌های تاریخی خود را بر پیکره تاریخ حک کرده‌اند. به طور مشخص کارگزاری که با محوریت ایمان و نگرش اسلامی تعریف می‌شود، واجد خصوصیات نظیر اخلاق محوری، داشتن شخصیت و عملکردی است که ایمان به عنوان مبنای آن در نظر گرفته می‌شود (میرزاده و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۲۶). بنابراین کارگزار تراز اسلام، متصف به ایمان، اخلاق و پایبند به قواعد شریعت است و خارج از این مسیر الهی به معنای فقدان خصوصیات مدنظر اسلام برای کارگزاران و مدیران جامعه است. به هر حال برای بحث حاضر، چارچوب نظری کارگزار محور از این مزیت برخوردار است که می‌تواند اعتماد سیاسی افقی (از بالا به پایین) را در ارتباط با اعتماد سیاسی تحلیل نماید. بدین معنا که اگر اصول و قواعد دینی به عنوان مواردی که برگرفته از باورهای مذهبی آحاد جامعه

هستند، مورد توجه کارگزاران نظام اسلامی قرار گیرد، چه نقشی در تحقق اعتماد سیاسی خواهد داشت؟

۲-۱. پیشینه تحقیق

پیرامون باورهای دینی و اعتماد اعم از اعتماد عمومی و اعتماد سیاسی تحقیقاتی انجام شده که به برخی از مهم‌ترین آنان به صورت مختصر اشاره می‌شود:

مقاله ملاح و همکاران (۱۴۰۱)، «بررسی نقش اعتماد سیاسی و باورهای دینی در توسعه سیاسی (مورد مطالعه شهرستان بندر گز)» به این نتایج دست یافت که متغیر دینداری و اعتماد سیاسی با میزان توسعه‌یافتگی رابطه معناداری دارند. نتیجه‌ای که به دست آمد این است که نقش اعتماد سیاسی و باورهای دینی در تسریع روند توسعه در بندر گز مهم بوده و نیازمند توجه بیشتر است. فهندژ و سیده (۱۴۰۱)، در مقاله «تأثیر دینداری بر اعتماد سیاسی در جمهوری اسلامی» به نظریات مختلف از جمله نظریه وبر، گیدنز و دیگران اشاره کرده است که بر نقش دین در پابندی افراد به ارزش‌های اجتماعی اشاره دارند. در این مقاله به روش تحلیل ثانویه این نتیجه حاصل شد که هرچه افراد به شیوه سنتی و یا دینداری سنتی متوسل شوند، میزان اعتماد سیاسی آنان به نظام جمهوری اسلامی نیز بیشتر است. رکنی لموکی (۱۴۰۰)، در مقاله «مبانی و اصول کلامی کارگزاران ولایتمداری در حکومت اسلامی و کاربرت آنها در ولایتمداری کارگزاران»، نتیجه گرفته است که راه رسیدن به کارگزاران ولایتمداری، تقویت تقوای آنان و اصول کلامی کارگزاران از طریق باورهای اصیل دینی است تا بتوان انگیزه اعتقادی و وجوب دینی را در آنان نمایان سازد. موسوی و همکاران (۱۳۹۷)، در مقاله خود تحت عنوان «بررسی نقش دینداری در اعتماد و مشارکت اجتماعی دانشجویان دانشگاه لرستان» چنین نتیجه گرفتند که افرادی که نسبت به انجام اعمال دینی خود اهتمام و جدیت بیشتری دارند، در روابط اجتماعی خود نسبت به سایر افراد از توانایی بیشتری برخوردار هستند. علاوه بر این، افرادی که پابندی بیشتری به مذهب دارند، در فعالیت‌های اجتماعی مشارکت داشته و در قبال تعیین سرنوشت خود نیز حساسیت بیشتری دارند و در عرصه اجتماعی فعالیت بیشتری نیز دارند. در مقاله محسنی مشتقین (۱۳۹۵)، با عنوان «مفصل‌بندی اعتماد سیاسی در اندیشه امام خمینی (ره)» این نتایج بدست آمد که ابعاد منفی رفتاری دولت‌ها نقش مهمی بر سلب اعتماد سیاسی دارند. یعنی عوامل منفی در حوزه رفتار کارگزاران به مثابه یک مانع ایستا عمل نموده که باعث سلب اعتماد سیاسی شده و اعتماد به دولت را نیز کاهش می‌دهد. کاستی‌هایی که می‌بایست برای اصلاح یا پیشگیری از تولید آنها کوشش نمود.

تحقیقات یاد شده هرچند بر ارتباط دینداری و اعتماد سیاسی و یا اعتماد عمومی به عنوان نقطه مشترک با بحث حاضر توجه نشان می دهند، اما تحقیق حاضر به دنبال آن است تا نقش باورهای دینی را که در قالب اصول و قواعد فقهی و دینی در نزد عامه مردم است، از منظر نقش کارگزاران نظام اسلامی به بحث بگذارد. یعنی اگر اصول و قواعد فقهی که منبعث از باورهای دینی است و در نزد کارگزاران یا نخبگان سیاسی جامعه اسلامی مورد ملاحظه قرار گیرد، چه نقشی بر اعتماد سیاسی از سوی شهروندان خواهد داشت. بنابراین نوآوری پژوهش حاضر بررسی نقش باورهای دینی در تحقق اعتماد سیاسی بر مبنای رفتار کارگزاران نظام اسلامی است که تاکنون در پژوهش مستقلی بحث نشده است.

۳- باورهای دینی و ارتباط آنان با اعتماد سیاسی

باور، حالت و شرایط یقینی است که ذهن انسان در مواجهه با آن به سه نحو عمل می کند: اول اینکه تغییری در وی ایجاد نمی شود و نسبت به آن بی تفاوت است، دوم اینکه در برابر آن مقاومت می نمایند و نسبت به رد آن اقدام می کند و در نهایت، ممکن است آن قضیه را بپذیرد و به آن باور پیدا کند (مبینی، ۱۳۹۴: ۵۶). این رویه درباره باورهای دینی نیز صادق است که اگر به صورت یک عقیده در افراد جامعه ظهور پیدا کنند، نقش مهمی در گزینش مسیر زندگی وی بر عهده دارند. می توان گفت که اگر ایمان و باورهای دینی در میان مردم یک جامعه بر پایه اصول اساسی بنا شود، جامعه مسیر پیشرفت و تعالی را خواهد پیمود و دستاوردهای مختلفی نیز به دست خواهد آورد. چنان که در ایران معاصر، برخی از رهبران سیاسی توانستند با تعمیق باورهای دینی مردم، فعالیت های سیاسی و اجتماعی قابل توجهی را رقم بزنند که مصادیق آن در انقلاب مشروطه، مبارزه با کشف حجاب، ملی شدن صنعت نفت و انقلاب اسلامی دیده می شود (طباطبایی، ۱۴۰۰: ۹۹). از این منظر همسویی مردم با رهبران و کارگزاران سیاسی جامعه از حیث باورهای مذهبی نقش مهمی در اعتماد مردم به آنان و پیمودن نقشه راه نظام اسلامی و تبدیل شدن به یک الگوی مطلوب خواهد داشت.

۳-۱. باور به حاکمیت شریعت در عرصه سیاسی

حاکم بودن شریعت نوعی پیوند میان ملت و بنیانگذار انقلاب اسلامی بود که به جمهوری اسلامی ختم شد. بنابراین پیوند و گسست نخبگان و کارگزاران با احکام شریعت نقش مهمی در اعتماد سیاسی از سوی مردم نسبت به آنان دارد. در همین راستا، امام خمینی (ره) نیز بارها مطرح کردند که حکومت اسلامی مقید به قانون شرع است (موسوی خمینی، ۱۳۷۸، صحیفه نور). بنابراین آزادی، حقوق شهروندی و مشارکت مردم می بایست توسط قانون شریعت (نه قانون عرفی) لحاظ و تعیین کننده باشد. از این منظر، حقوق مردم نه مبتنی بر

عقلانیت غربی و سکولار، بلکه با تکیه بر عقل شریعت‌محور و با استنباط از احکام دین صورت می‌گیرد. یعنی در این نگرش، بر نقش تعالی‌بخش و نجات‌دهنده آموزه‌های شرع و عقل اسلامی برای رهایی بشر از چنگال عقل غربی و سکولاریسم تأکید می‌شود (مصباح یزدی، ۱۳۸۸: ۳۵). باور به احکام شریعت به عنوان عاملی برای محقق شدن اعتماد سیاسی در نگرش حضرت آیت‌الله خامنه‌ای پیمودن مسیر معنویت و به کار بستن آن در عرصه اداره کشور توسط کارگزاران است. به بیان ایشان: «اسلام نمی‌گوید من می‌خواهم زندگی اخروی بعد از مرگ مردم را آباد کنم، دنیای آنها هرچور شد، شد؛ این منطق اسلام نیست. منطق اسلام این است که زندگی جامعه‌ی اسلامی باید از مواهب الهی سرشار شود و بشر با بهره‌مندی‌های مادی در زندگی خود، راه معنویت را گم نکند و درست حرکت کند. اگر آن زندگی به وجود آمد، آن وقت در جامعه ظلم و بی‌عدالتی و تبعیض ریشه‌کن می‌شود؛ تجاوز به حقوق انسانها ریشه‌کن می‌شود؛ جنگها و برادرکشی‌ها از بین می‌رود؛ ناامنی‌ها در زندگی بشر به صفر می‌رسد. انبیاء برای این کار و مجاهدت کردند؛ بزرگان برگزیده‌ی خداوند در تاریخ بشر، برای این جان دادند» (بیانات رهبری در دیدار زائرین و مجاورین حرم رضوی، ۱۳۸۳/۱/۲).

بر مبنای نگرش فوق، استخراج قوانین از احکام شریعت و نیز تطبیق قوانین موضوعه با شریعت مورد تأکید قرار است و به همین دلیل نیز امام خمینی در تعریف الگوی حکومت اسلامی آن را حکومت قانون معرفی کرده و چنین می‌نویسد: «حکومت اسلامی، حکومت قانون الهی بر مردم است. فرق اساسی حکومت اسلامی با حکومت مشروطه و جمهوری در همین است. در اینکه نمایندگان مردم یا شاه در این گونه رژیم‌ها به قانون‌گذاری می‌پردازند، در صورتی که اختیار تشریح در اسلام به خداوند متعال اختصاص یافته است قانون اسلام یا فرمان خدا بر همه افراد و بر دولت اسلامی حکومت تام دارد همه افراد از رسول اکرم (ص) گرفته تا خلفای آن حضرت و سایر افراد تا ابد تابع قانون هستند، همان قانون که از طرف خدای تبارک و تعالی نازل شده و در لسان قرآن و نبی اکرم (ص) بیان شده است» (موسوی خمینی، ۱۳۷۹: ۵۴). پیروی از احکام شریعت در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک خصیصه مهم در نظر گرفته شده است. بر اساس ذیل اصل ۱۰۷ قانون اساسی، مقام رهبری به عنوان عالی‌ترین مقام رسمی کشور «در برابر قوانین با سایر افراد کشور مساوی است.» به موجب این اصل، اصل حاکمیت قانون برای همه مقامات و نهادهای کشور لازم‌الاتباع است. به علاوه اختیارات و وظایف مقامات سیاسی و نحوه اعمال این اختیارات و وظایف اعم از مقام

رهبری، ریاست جمهوری،^۱ مجلس شورای اسلامی،^۲ شورای نگهبان،^۳ قوه قضائیه،^۴ شوراها و دیگر نهادهای حکومتی^۵ در قانون اساسی تعیین شده است. بدین ترتیب قوای سه گانه و دیگر نهادهای حکومت باید بر اساس حاکمیت قانون اعمال شوند. حاکمیتی که ریشه در شرع و اطاعت از احکام شریعت دارد و دور شدن از آن به انحاء مختلف، به معنای سلب اعتماد سیاسی از سوی شهروندان جامعه اسلامی است.

تضامین حقوقی برای محقق شدن باور به احکام شریعت در عرصه مدیریت کشور از سوی نخبگان در اصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به عنوان یکی از مهم ترین و اساسی ترین اصول قانون اساسی بیان شده است که زیربنای تقنینی نظام جمهوری اسلامی ایران را شکل می دهد. مطابق این اصل، «کلیه قوانین و مقررات مدنی، اداری، اقتصادی، مالی، جزائی، نظامی، فرهنگی، سیاسی و غیر اینها باید بر اساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی، قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است». (پروین و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱۰). این اصل بیان می کند که کلیه قوانین و مقررات باید بر اساس موازین اسلامی وضع شوند. مصادیقی همچون قوانین و مقررات مدنی و جزائی و همچنین قوانین و مقررات اقتصادی، اداری و سیاسی از جمله مواردی هستند که در اصل چهارم بدانها اشاره شده است. همانطور که از صدر عبارت اصل چهارم قانون اساسی پیداست، تمامی قوانین و مقرراتی که در نظام جمهوری اسلامی ایران، تصویب و به اجرا گذارده می شود باید مطابق موازین اسلامی باشد، اما دامنه‌ی شمول جمله و عبارت دوم اصل چهارم، نسبت به جمله آغازین این اصل از نظر اسلامی بودن نظام تقنینی جمهوری اسلامی ایران گسترده تر است تا بدانجا که سایر اصول قانون اساسی را نیز در بر می گیرد. به عبارت دیگر، جمله دوم از اصل چهارم، بیانگر حکومت موازین اسلامی بر اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات حاکم در نظام جمهوری اسلامی ایران می باشد. (همان:

۱. اصل ۱۱۰ قانون اساسی

۲. اصول ۱۴۲ تا ۱۲۳ قانون اساسی

۳. اصول ۷۱ تا ۹۰ قانون اساسی

۴. اصول ۹۴ تا ۹۹ قانون اساسی

۵. اصول ۱۵۶ تا ۱۷۴ قانون اساسی

۶. اصل ۱۰۰ قانون اساسی

۷. از جمله سازمان صدا و سیما در اصل ۱۷۵ قانون اساسی

۱۱۲). بدین ترتیب در صورتی که باور به حاکمیت شریعت در میان کارگزاران تجلی پیدا کند، آنان، حکومت را نه پدیده‌ای انحصاری برای خود یا نزدیکان، بلکه امانتی می‌دانند که تنها دلیل تصاحب مقام یا سمت، خدمتگذاری به مردم است تا بتوانند خدمات شایسته به جامعه اسلامی ارائه کنند. بنابراین در نظر گرفتن حاکمیت شریعت و احکام دینی، بالاترین مرتبه از باور دینی در جامعه اسلامی است که آثار عمل نمودن به آن در عرصه اعتماد سیاسی به منصفه ظهور خواهد رسید.

۳-۲. ولایتمداری و ولایت‌پذیری

نظریه ولایت فقیه بر این باور است که امکان برقراری نظام سیاسی مشروع در عصر غیبت وجود دارد و این وظیفه برعهده فقهای جامع‌الشرایط گذاشته شده است (فیرحی، ۱۳۸۸، ۲۰۴). بر مبنای همین نگرش، ولایتمداری یکی از باورهای دین اسلام و به طور خاص مذهب شیعه است که نقطه آغاز آن از انحصاری بودن آن در اختیار خداوند آغاز می‌شود و در پیامبر (ص)، ائمه و پس از آن به اسلام‌شناسان و فقها می‌رسد. یعنی اطاعت از اسلام‌شناسان و فقها در طول اطاعت از رسول گرامی اسلام (ص) و ائمه اطهار قرار دارد (مصباح یزدی، ۱۳۹۳: ۵۴). به این دلیل که اطاعت از فقها در عصر غیبت، بر پایه دستورات خداوند و ضامنی برای اجرای احکام الهی است (نوروزی فرانی، ۱۳۹۱: ۷). جایگاه و نقش امام در نظام سیاسی اسلام بخش مهمی از نظریه سیاسی اسلام است. در این راستا باید گفت که با تعیین حاکم از جانب خدای متعال، رهبری و هدایت جامعه انسانی، به عنوان یک پیمان الهی بر عهده امام واگذار می‌شود و اختیارات و تکالیف حاکمیت نیز به او محول می‌شود (فریدونی خانیمنی، ۱۳۹۹: ۳۲). از نظر حقوقی نیز باید گفت که با توجه به نقش مهم ولایت فقیه در اصول مختلف قانون اساسی از جمله در اصل ۱۱۰ و حتی اصل ۵۷ قانون اساسی، ضرورت داشتن روحیه و عمل ولایتمداری از سوی کارگزاران، بر مبنای اصول قانون اساسی و برای نشان دادن تمایز نظام اسلامی از سایر نظام‌های سیاسی، عامل مهمی در اعتماد سیاسی در جامعه اسلامی دارد. زیرا ولایتمداری، شاخصه مهمی در تعیین و به کارگیری نخبگان در نظام جمهوری اسلامی است. از نظر امام خمینی (ره)، موضوع ولایت فقیه در اسلام موضوع جدیدی نیست؛ بلکه از موضوعات بدیهی است که ریشه در قرآن دارد و تصورش موجب تصدیقش می‌شود. امام در طرح نظریه ولایت فقیه بر این باور بود که در عصر غیبت، حاکمیت به فقیه جامع‌الشرایطی واگذار شده است که جمیع اختیارات پیامبر از جمله حکومت و ولایت برای وی ثابت است (امام خمینی، ۱۳۷۸، ۷۷-۱۴). بنابراین چنین ایده نافذی، همواره نقش مهمی در تعیین و انتخاب کارگزاران داشته و عامل مهمی در اعتماد مردم به مدیران جامعه محسوب می‌شود.

بر مبنای شاخصه بودن ولایتمداری در اعتماد مردم به کارگزاران جامعه اسلامی باید گفت که کارگزاران ولایتمدار در چارچوب اصول قانون اساسی، با محور قرار دادن معارف وحی و قرآن کریم و در اجرای اسناد بالادستی همچون قانون اساسی جمهوری اسلامی و مقررات استخدامی کشوری در سازمانهای حکومتی در سایه تبعیت از دستورات رهبری در دفاع از کیان نظام و پاسداشت ارزش‌های انقلاب به کار گرفته می‌شوند (رکنی لموکی، ۱۴۰۰: ۹۹). اهمیت دیگر شاخصه ولایتمداری، پایبندی به دستورات شریعت در الگوی مردمسالاری دینی است. زیرا ایده اصلی نظریه امام برپایی حکومت اسلامی است که در آن فقهای جامع‌الشرایط جانشین حضرت رسول در امر سیاست و حکومت هستند (همان، ج ۱، ص ۴۲۸-۴۲۹). بنابراین تخطی مدیران و کارگزاران از این اصل، سلب اعتماد مردم را در پی خواهد داشت که در چارچوب نظام اسلامی زندگی می‌کنند. زیرا ولایتمداری شاخصه مهمی در معرفی نظام اسلامی داشته و مردم نیز بر مبنای همین خصیصه، به مدیران اعتماد کرده و او را مسؤول و مدیر جامعه انتخاب می‌کنند.

۳-۳. داشتن تقوای سیاسی

تقوا در معنای خود کنترل و خودنگهداری است که در آیات متعددی از جمله در آیه ۱۳ سوره حجرات به عنوان ملاکی برای برتری بودن انسان‌ها نسبت به یکدیگر لحاظ شده است. در این آیه بیان شده که بهترین شما، باتقواترین شماست. بر همین اساس، تقوا دارای انواع مختلفی است که تقوای سیاسی نیز یکی از جلوه‌های آن محسوب می‌شود. بنابراین تقوای سیاسی به عنوان یک باور دینی که در فقه نیز مورد توجه است، به معنای برحذر بودن از گناه، خطا، پلیدی و زشتی است که انسان باید مرتکب آنان نشود و خود را مصون نگه دارد (مطهری، ۱۳۵۹: ۴۰۸). در آراء امام خمینی (ره)، تقوای سیاسی به معنای حفظ نفس از متابعت از مخالفت اوامر و نواهی حق و متابعت رضای او (موسوی خمینی، ۱۳۹۱: ۸۳). به هر صورت، تسری این باور به رفتار کارگزاران به معنای برحذر بودن از هر خطایی است که باعث کج روی در مسیر خدمت به مردم یا اجرای احکام شریعت چه در ظاهر و چه در باطن باشد. با عنایت به اهمیت تقوای سیاسی باید گفت که در نظام مردمسالاری، ابزارهای بیرونی نظیر مشارکت و نهادسازی مهم هستند، اما ابزارهای درونی نظیر «تقوای سیاسی» از اهمیت خاصی برخوردار است. در همین راستا نظام جمهوری اسلامی ایران که معرف چنین نگرشی در عرصه سیاسی است، می‌تواند علاوه بر ظرفیت‌های معمول مردمسالاری برای تولید اعتماد سیاسی، از تقوای سیاسی نیز بهره‌گیرد و اعتماد سیاسی را نیز بالا ببرد. نظام‌های مردمسالار تنها به ابزارهای بیرونی نظیر نهادسازی و مشارکت سیاسی متکی هستند و در

صورت بحران و ناکارآمدی با اختلال در ابزارهای تولید اعتماد سیاسی مواجه می‌شوند، اما جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر تقوای سیاسی می‌تواند به تولید و انباشت اعتماد سیاسی پردازد (ردادی، ۱۳۹۶: ۴۶). در تقوای سیاسی به‌عنوان ابزاری برای نظارت بر وضعیت کارگزاران نظام اسلامی این ایده مطرح است که کارگزاران ذی صلاح باید تحت نظارت مستمر و دائمی باشند تا صلاحیت آنان مورد بررسی قرار گیرد و با آسیب‌شناسی عملکرد آنان، نوعی برخورد با متخلفان صورت گیرد (حسینی اصفهانی، ۱۳۸۴: ۱۵) به طور مشخص اگر تقوای سیاسی نوعی ابزار نظارتی درونی برای رصد عملکرد کارگزاران است، مشاهده بی‌تقوایی سیاسی در بین کارگزاران می‌تواند نوعی آسیب تلقی شده که می‌بایست از روند اداره نظام اسلامی کنار گذاشته شوند. بی‌تقوایی سیاسی در عدم حراست از اطلاعات مربوط به اداره کشور، گرا دادن به دشمن، عدم تمکین به قانون، حضور در انتخابات و عدم پذیرش نتیجه آن ... معنا پیدا می‌کند.

تقوای سیاسی در تعامل و ارتباط با اعتماد سیاسی قرار دارد. به این دلیل که با فراگیر شدن تقوای سیاسی در جامعه، افزایش قابل توجهی از اعتماد سیاسی پدید خواهد آمد و نوعی نظارت درونی در میان کارگزاران پدید می‌آورد که تجلی آن در رابطه مطلوب با شهروندان نمود پیدا خواهد کرد. یعنی تقوای سیاسی باعث افزایش اعتماد سیاسی در جامعه اسلامی می‌شود که از منظر ارائه برخی اصول، احتمال اشتباه فرد در حوزه سیاسی را به حداقل می‌رساند و معیار مشخصی برای رفتارهای سیاسی یک فرد با تقوا ارائه می‌کند (ردادی، ۱۳۹۶: ۴۶). همین رویه در نگرش حضرت علی (ع) در تعیین مدیران نیز دیده می‌شود که ایشان بر گزینش مدیران باورمند به معیارهای اسلامی توجه ویژه نشان می‌دادند. زیرا دور شدن از معیارهای اسلامی در گزینش مدیران اجرایی و کارکنان، ناکارآمدی نظام اسلامی را به دنبال دارد که نتیجه آن نابسامانی جامعه و حرکت در مسیر عقب‌ماندگی و سقوط مادی و معنوی است. این رویه ناسالم به نحوی پیش می‌رود که حتی مقابله با تخلفات مدیران نالایق، علاوه بر صرف هزینه به قیمت کنار گذاشتن شایستگی منجر می‌شود که بخش قابل توجهی از مخالفان نظام را تشکیل می‌دهد و در نهایت باعث تشتت و ناآرامی در جامعه می‌گردد (اخچی و چولکی، ۱۴۰۰: ۱۴۶). در نگرش امام علی علیه السلام، قدرت و سیاست نه یک دارایی انحصاری برای مدیران بلکه، امانتی است که خدشه وارد کردن به آن به معنای سلب اعتماد عمومی است. جایی که بیان می‌دارند: «ای اشعث، فرمانداری و حکومت تو، وسیله آب و نان نیست، بلکه امانتی است در گردنت، و تو باید مطیع مافوق باشی و در مورد بیت المال، به هیچ کاری به جز با احتیاط و اطمینان اقدام نکن» (دشتی، ۱۳۷۹: نامه ۵۳). بنابراین ایمان نیز شرط لازم برای

دستیابی انسان به سعادت محسوب می‌شود (طباطبایی، ۱۴۰۰: ۱۰۹). ایمانی که همراه با تقوا و پشتوانه ای برای انتخاب مدیران و کارگزاران بر مبنای رعایت و پایبندی به باورهای دینی باشد و زمینه را برای حاکمیت شریعت فراهم نماید.

داشتن تقوای سیاسی به معنای رها کردن مدیران به رفتار درونی خود نیست، بلکه مدیران قضایی نیز می‌بایست برای رفع نابرابری تلاش نمایند و از تقوای سیاسی برای حل مسائل مربوط به کارگزاران نظام اسلامی بهره ببرند. زیرا دو آسیب یا تالی فاسدی که در صورت عدم رعایت تقوای سیاسی و عدم نظارت بر نظارت بر نخبگان و کارگزاران به ذهن می‌رسد یکی اینکه این امر از نتایج یاس و سرخوردگی شهروندان است، یعنی آنها وقتی ببینند که مطابق قانون و بدون تبعیض رفتار نمی‌شود و برخورد شایسته با مجرم یا متخلف صورت نمی‌گیرد تلقی این خواهد بود که دستگاه قضا مملکت و یا حتی سایر قوا در مواجهه با افراد قائل به تبعیض هستند. بدین ترتیب رصد رفتار کارگزاران نظام اسلامی با در نظر داشتن ملاحظات تقوای سیاسی، در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران نیز دیده می‌شود که اصل بیستم قانون اساسی بر برابری میان آحاد جامعه و عدم تبعیض میان آنان تأکید نموده است. بنابراین یکی از مصادیق تقوای سیاسی، رعایت اصل برابری در همه امور میان مردم عادی و کارگزاران است. از جمله تبعات و آسیب‌های اجتماعی دیگر عدم اجرای اصل بیستم قانون اساسی می‌تواند تجری متخلفان و مجرمان است، یعنی اگر به موقع، صریح و قاطع با متخلف برخورد نشود همواره این تصور برای او پدید خواهد آمد که هرگاه که اراده کرده و تخلف یا جرمی انجام دهد هیچ کس با او برخورد نخواهد کرد. در صورتی که اگر همواره این تلقی در افراد، شهروندان و حتی صاحب منصبان وجود داشته باشد که اگر تخلف یا جرمی را مرتکب شوند با آنها برخورد خواهد شد، در ارتکاب تخلفات و جرائم امساک خواهند کرد (فقیهی، ۱۳۸۹: ۴). بدین ترتیب باید گفت که تقوای سیاسی ضامن محقق شدن اصل برابری و عدم تبعیض میان شهروندان در جامعه اسلامی است که هم نوعی نظارت درونی ایجاد می‌کند و هم اینکه نظام قضایی نیز به عنوان پشتوانه تحقق آن و مقابله با ناقضان عدالت و برابری میان شهروندان وارد عمل می‌شود.

۳-۴. سیاست معنویت‌گرا و باور به پیوند دین و سیاست

سیاست و قدرت در اسلام نه یک هدف، بلکه ابزاری برای تحقق برخی نیازهای انسانی است که مقدمه‌ای برای سعادت بشر محسوب می‌شود. خلاصه این رویکرد همان است که گفته شده دنیا، مزرعه آخرت است (مجلسی، ۱۴۰۷ق: ۷۶). از طرف دیگر محقق شدن این دیدگاه در سایه برقرار شدن یک حکومت الهی و تابع احکام شریعت قابلیت تحقق دارد. بدین

معنا که باور به جدا نبودن دین از سیاست، نه تنها پشتوانه ایجاد یک حکومت مبتنی بر احکام شریعت است، بلکه زمینه را برای انتخاب مدیران صالح، دیندار و باتقوا فراهم می‌آورد. محور اساسی در تحقق اعتماد سیاسی در جامعه اسلامی از منظر فقهی، باور و ایمان به پیوند دین و سیاست است. زیرا در نگرش اسلامی، اجرای احکام دینی و قوانین شریعت اسلام، با تشکیل حکومت اسلامی میسر خواهد شد. زیرا در حکومت غیر اسلامی، مسلمانان از آزادی عمل برای اجرای حدود الهی برخوردار نیستند. همچنان که حکومت اسلامی در سایه باورهای عمیق دینی و پایدار و نه براساس شور و احساس قابل شکل‌گیری و تداوم است (خوشنود و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۴). پذیرش حاکمیت به عنوان یک قدرت برتر در اندیشه سکولاریسم در عرصه سیاست و حکومت و عدم پذیرش حاکمیت به عنوان یک قدرت برتر در اندیشه اسلامی در عرصه حکومت به سبب تفاوت در مبانی آن است و این تفاوت به لحاظ اختلاف نظر در فلسفه سیاسی اسلامی با فلسفه سیاسی سکولاریسم است. بینش اسلامی تصویری از حاکمیت را ارائه می‌دهد که در آن، ملت گرچه خود بر سرنوشت خویش حاکم می‌گردد، اما در پدیداری این حکومت، نگاهی به آسمان دارد و آن را از جانب خداوند تلقی می‌کند. بنابراین اسلام از حاکمیتی سخن می‌گوید که منطبق بر هیچ یک از اندیشه‌های سکولار نیست.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دین مبین اسلام را به عنوان منبع هدایت اجتماعی و قانون‌گذاری پذیرفته و معرفی کرده و اصل مردم، اداره کلیه امور را متکی به آراء عمومی قرار داده (اصل ششم) و بر ضرورت رهبری دینی و سیاسی و آگاه و زمان‌شناس در رأس نظام حکومتی تأکید ورزیده است. (اصل پنجم) لذا الگوی جمهوری اسلامی که برگرفته از اندیشه امام خمینی (رحمه الله علیه) و اندیشه اسلامی است بر سه رکن «اصول موازین اسلامی و رهبری دینی و مردم» است و همگامی و همبستگی این سه با یکدیگر را مفروض دانسته است. بر این اساس، استمرار نظام جمهوری اسلامی بدون مشارکت تعیین‌کننده مردم در اداره امور معنا ندارد، اگرچه این مشارکت و همراهی به معنی حاکمیت ملی نخواهد بود؛ همچنان که این نظام بدون رهبری دینی در رأس هرم سیاسی آن، ادامه نخواهد یافت و فرض روی گرداندن از اسلام اجتماعی و راندن دین اسلام به عرصه‌های فردی و واگذار کردن امور اجتماعی به آراء غیردینی، معنایی به جز استحاله و انحلال و نابودی این نظام نخواهد داشت (اخترشهر، ۱۳۹۲: ۱۵۶). نفی سکولاریسم از یک جهت دیگر، به معنای پذیرش احکام شریعت در عرصه سیاست و اداره جامعه است که ملاکی برای تعیین کارگزاران در نظام اسلامی است. به همین سبب، حاکم، حق امر و نهی و قانونگذاری داشته و دیگران نیز مکلف به اطاعت‌اند. در قانون اساسی جمهوری اسلامی، حاکمیت ملی حقی است که انسان‌ها پس از انتخاب دین

نسبت به موضوعات و مصادیق اعمال می‌کنند و حاکمیت ملی در طول ولایت فقیه قرار دارد. بنابراین موارد یاد شده مصادیق نفی سکولاریسم و سازوکاری برای تعیین کارگزاران در نظام اسلامی محسوب می‌شوند.

۴- نتیجه‌گیری

در پاسخ به این پرسش که باورهای دینی چه نقشی در تحقق اعتماد سیاسی بر مبنای فقه و حقوق اسلامی دارند؟ این نتایج بدست آمده است که باورهایی نظیر پذیرش و عمل به حاکمیت شریعت، ولایت‌مداری و ولایت‌پذیری، داشتن تقوای سیاسی و در پیش گرفتن سیاست معنویت‌گرا و عدم پذیرش جدایی دین از سیاست نقش مهمی در تحقق اعتماد سیاسی در جامعه اسلامی دارند. باور به حاکمیت شریعت، به معنای آن است که نخبگان و کارگزاران نظام اسلامی در چارچوب یک باور بنیادین دینی عمل می‌نمایند و هرچند اصول ملحوظ در قانون اساسی و سایر قوانین را ملاک عمل قرار می‌دهند، اما در اصل پایبندی خود را به اصول شریعت نشان داده و مجری احکام اسلامی هستند. در این صورت، اعتماد سیاسی در جامعه اسلامی معطوف به جذب و پذیرش کارگزارانی خواهد شد که در عمل بر مبنای احکام شریعت عمل نموده و مدیر تراز انقلاب اسلامی باشند. مدیر و کارگزاری که پایبند شریعت است، از دروغ، تزویر، تبعیض، بی‌عدالتی و خویشاوندسالاری به دور است و تنها ملاک عمل برای وی، اجرای احکام شریعت بدون ملاحظات فردی، سیاسی و جناحی است. ولایت‌مداری و ولایت‌پذیری، نیز ملاکی برای تمیز نظام اسلامی از سایر نظام‌های مردمسالاری مصطلح در سطح جهان ایجاد می‌کند. زیرا کارگزارانی که بدون در نظر داشتن شاخصه ولایتمداری عمل نمایند، نظیر آنچه امام خمینی (ره) و یا اصول قانون اساسی بیان داشته است، به استبداد می‌گرایند. بنابراین شاخصه ولایتمداری به عنوان یک باور در دین اسلام و مذهب شیعه، هم در عرصه سیاسی و هم در عرصه باورمندی کارگزاران اهمیت خاصی دارد. در این صورت، پذیرش ولی‌فقیه به عنوان فصل‌الخطاب در امور تلقی شده و از دامن زدن به مسائل حاشیه‌ای جلوگیری می‌نماید. کارگزاران ولایت‌مدار از افراط و تفریط به دور هستند و با پذیرش یک نهاد مؤثر دینی در حل و فصل اختلافات یا پیمودن نقشه راه نظام اسلامی، زمینه را برای اعتماد هرچه بیشتر مردم به نظام اسلامی مهیا می‌سازند. همچنان که سرپیچی از این باور دینی در تاریخ ۴۵ساله جمهوری اسلامی باعث سقوط بسیاری از کارگزاران در نزد مردم شده و آنان را از عرصه سیاست دور کرده است.

اما تقوای سیاسی به مثابه نوعی نظارت درونی عمل نموده که پایبندی کارگزاران به این صفت، باعث اعتماد عمومی می‌شود. در مردمسالاری دینی هرچند ابزارهای بیرونی تحقق

اعتماد سیاسی نظیر مشارکت مردم، حقوق شهروندی و نهادسازی نیز مدنظر هستند، اما تقوای سیاسی به عنوان ابزار درونی نیز امری مهم و حیاتی است. زیرا نگرش مردم در جامعه اسلامی، معطوف به انتخاب رهبران و مدیرانی است که بتوانند با رفتارهای متقینانه، اعتماد مردم را بدست آورند و در چارچوب تقوای سیاسی، از اعمال مفسده انگیز دوری نمایند. کارگزاران باتقوا در نظام جمهوری اسلامی ظرفیت گفتمان‌سازی برای خود ایجاد می‌کنند و گروه‌های سیاسی متقی و باور به ارزش‌های دینی و انقلابی را نیز ایجاد می‌کنند که پشتوانه‌ای برای تداوم آرمان‌های جمهوری اسلامی است. در نهایت اینکه باور به پیوند دین و سیاست و سیاست معنویت‌گرا که سیاست را تنها ابزاری برای رفع نیازهای انسانی و مقدمه‌ای برای سعادت دنیوی و اخروی می‌داند، به مثابه نقشه راه برای کارگزاران اسلامی عمل می‌نماید. کارگزاران جمهوری اسلامی بدون اتصاف به سیاست معنویت‌گرا، نه تنها پیوندی با مردم نخواهند داشت، بلکه حتی در یک بستر سکولار عمل کرده و اهداف نظام اسلامی را به دست فراموشی خواهند سپرد.

استناد به این مقاله: جعفری، افشین، قاسمی، زهرا، دشتی‌عسکری، حسین . (۱۴۰۳). نقش باورهای دینی در تحقق اعتماد سیاسی در پرتو فقه و نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی *رهیافت انقلاب اسلامی*، ۱۸(۶۸)، ۳-۱۸.

The Islamic Revolution Approach Quarterly is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

منابع و مآخذ:

- اخترشهر، علی (۱۳۹۲)، مبانی فلسفی سیاسی حاکمیت در اندیشه اسلامی و سکولار با رویکرد انقلاب اسلامی. فصلنامه علمی پژوهشی **مطالعات انقلاب اسلامی**، ۳۵: ۱۵۵-۱۷۸.
- اخی، محمدرضا، چولکی، عرفان (۱۴۰۰)، شاخص‌های انتخاب کارگزاران در جامعه اسلامی از منظر امام علی (ع)، فصلنامه **حکمرانی متعالیه**، شماره ششم، صص ۱۵۴-۱۴۰.
- پروین خیرالله، افکارسرنده، حمید، درویش متولی، میثم (۱۳۹۲)، حکومت اصل چهارم قانون اساسی بر عموم و اطلاق سایر اصول قوانین و مقررات. **حکومت اسلامی**، ۶۶: ۱۰۹-۱۳۲.
- حسینی اصفهانی، سیدمرتضی (۱۳۸۴)، **کارگزاران شایسته در اسلام، قرآن: انتشارات فرهنگ قرآن**.
- خوشنود، حسین، کهنساری، رضا، میریان آکندی، سیداحمد، فلاح، ابراهیم (۱۳۹۹)، کارکرد باورهای اعتقادی در سطح رفتارهای اجتماعی، **فصلنامه سبک زندگی** با محوریت سلامت، دوره پنجم، صص ۶۴-۵۲.
- دشتی، محمد (۱۳۷۹)، **ترجمه نهج البلاغه** حضرت امیرالمؤمنین، قم: انتشارات طلیعه نور.
- راش، مایکل (۱۳۸۵)، **جامعه و سیاست**؛ مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: انتشارات سمت.
- ردادی، محسن (۱۳۹۶)، تقوای سیاسی و اعتماد سیاسی؛ مقایسه ظرفیت اعتمادسازی مردمسالاری دینی و لیبرال دموکراسی، **فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج**، سال بیستم، شماره ۷۶، صص ۵۷-۳۵.
- رکنی لموکی، محمدتقی (۱۴۰۰)، مبانی و اصول کلامی کارگزاران ولایت‌مدار در حکومت اسلامی و کاربست آنها در ولایت‌مداری کارگزاران، **فصلنامه حکومت اسلامی**، سال بیست‌وششم، شماره سوم، پیاپی ۱۰۱، صص ۱۲۱-۹۳.
- طباطبایی، سیدمصطفی (۱۴۰۰)، عوامل و موانع تعمیق باورهای دینی در فرهنگ عمومی جامعه (مطالعه موردی: رویکرد شهید مطهری به دین، با تکیه بر آیات قرآن کریم)، **مجله فرهنگ، تمدن و قرآن**، سال دوم، شماره دوم، پیاپی ۴، صص ۱۲۰-۹۸.
- فردونی خانیمنی، محمدعلی، مسعود، غلامعلی، ظریفکار فرد، سیدمحسن (۱۳۹۹)، انتخاب کارگزاران، تجلی نظریه سیاسی اسلام در نظام جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر نظریه ولایت فقیه، **فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی**، سال چهاردهم، شماره ۵۳، صص ۴۶-۲۷.
- فهندژ، سعدی، سیده، معصومه (۱۴۰۱)، تأثیر دینداری بر اعتماد سیاسی در جمهوری اسلامی، **پژوهشنامه تاریخ، سیاست و رسانه**، شماره ۱۸، صص ۱۲۸-۱۰۵.
- فیرحی، داوود (۱۳۸۸)، **نظریه سیاسی و دولت در اسلام**. تهران: انتشارات سمت.
- مینی، محمدعلی (۱۳۹۴)، **عقلانیت باورهای دینی در معرفت‌شناسی برون‌گرا**، تهران: نشر سمت.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۷)، بحارالانوار، بیروت: دارالکتب-الاسلامیه.
- محسنی مشتقین، علی (۱۳۹۵)، مفصل‌بندی اعتماد سیاسی در اندیشه امام خمینی (ره)، **پژوهشنامه متین**، سال نوزدهم، شماره هفتاد و هفت، صص ۹۲-۶۵.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۴)، **نگاهی گذرا به نظریه ولایت فقیه**، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- مطهری، مرتضی (۱۳۵۹)، **صد گفتار**، تهران: انتشارات صدرا.
- ملاح، جعفر، حیدرآبادی، ابوالقاسم، فرزانه، سیف‌الله (۱۴۰۱)، بررسی نقش اعتماد سیاسی و باورهای دینی در توسعه سیاسی (مورد مطالعه شهرستان بندر گز)، **فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی**، سال چهاردهم، شماره ۵۶، صص ۵۲-۳۱.
- موسوی خمینی، روح‌الله (۱۳۷۹)، **صحیفه نور**، قم: انتشارات مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- موسوی خمینی، روح‌الله (۱۳۹۱)، **شرح چهل حدیث**، تهران: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- موسوی، سید نجم‌الدین، سپهوند، رضا، جعفری، سلیمان، جعفری، افسانه (۱۳۹۷)، بررسی نقش دینداری در اعتماد و مشارکت اجتماعی دانشجویان دانشگاه لرستان، **فصلنامه مدیریت سرمایه اجتماعی**، دوره ۵، شماره ۴، صص ۶۴۹-۶۲۹.
- میرزاده، نرگس، اعتمادی‌فرد، اعظم، عاصی، ابوالقاسم، ابوبی، محمدرضا (۱۴۰۱)، بایسته‌های مفهوم انصاف حکومتگران و کارگزاران سیاسی از منظر قرآن و روایات اسلامی، **فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل**، دوره دوازدهم، شماره سوم، صص ۴۵۷-۴۲۳.
- نوروزی فرانی، محمدجواد (۱۳۹۱)، شاخصه‌های ولایت‌مداری در نظام اسلامی، **مجله معرفت سیاسی**، سال چهارم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۹۱.
- های، کالین (۱۳۹۲)، **درآمدی انتقادی بر تحلیل سیاسی**، ترجمه احمد گل محمدی، تهران: انتشارات نی.
- سایت و اسناد**
- بیانات رهبری** در دیدار زائرین و مجاورین حرم رضوی، ۱۳۸۳/۱/۲؛ بازبای در سایت Khamenei.ir
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران** بازنگری ۱۳۶۸.
- Akhai, M. R., & Cholaki, E. (2021) Indicators for selecting agents in Islamic society from the perspective of Imam Ali (AS) *Quarterly Journal of Transcendental Governance*, 6, 140-154 (in Persian)
- Akhtarshahr, A. (2013) Philosophical and political foundations of governance in Islamic and secular thought with the approach of the Islamic Revolution *Quarterly Scientific Research Journal of Islamic Revolution Studies*, 35, 155-178 (in Persian)

- Journal of Social Capital Management*, 5(4), 629–649 (in Persian)
- Norouzi Farani, M. J. (2012) Characteristics of governorship in the Islamic system *Journal of Political Knowledge*, 4(2) (in Persian)
- Parvin Khairollah, A., Sarand, H., & Darvish Motavali, M. (2013) The Fourth Principle of the Constitution's Government *Islamic Government*, 66, 109–132 (in Persian)
- Radadi, M. (2017) Political piety and political trust: Comparing the trust-building capacity of religious democracy and liberal democracy *Quarterly Journal of Strategic Studies of the Basij*, 20(76), 35–57 (in Persian)
- Rokni Lamuki, M. T. (2021) Theological foundations and principles of the guardianship of agents in the Islamic government *Islamic Government Quarterly*, 26(101), 93–121 (in Persian)
- Rush, M. (2006) *Society and politics: An introduction to political sociology* (M. Sabouri, Trans.) Tehran: Samt Publications (in Persian)
- Tabatabaei, S. M. (2021) Factors and obstacles to deepening religious beliefs in the general culture of society *Journal of Culture, Civilization and Quran*, 2(4), 98–120 (in Persian)
- The Constitution of the Islamic Republic of Iran, Revised (in Persian)
- Velayati, A. (2016) *Islamic values in governance* Tehran: Ney Publications (in Persian)
- Website: Statement of the Leader in the Visit to the Pilgrims and Neighbors of the Razavi Shrine, Retrieved from *Khamenei.ir* (in Persian)
- Dashti, M. (2000) *Translation of Nahjul-Balagha of Hazrat Amir al-Momenin Qom*: Talia Noor Publications (in Persian)
- Fairhi, D. (2009) *Political theory and the state in Islam* Tehran: Samat Publications (in Persian)
- Fereydouni Khanimani, M. A., Masoud, G., & Zarifkarfard, S. M. (2020) The selection of agents: The manifestation of the political theory of Islam in the system of the Islamic Republic of Iran *Quarterly Journal of the Approach of the Islamic Revolution*, 14(53), 27–46 (in Persian)
- Hay, C. (2013) *A critical introduction to political analysis* (A. Golmohammadi, Trans.) Tehran: Ney Publications (in Persian)
- Hosseini Esfahani, S. M. (2005) *Qualified agents in Islam* Tehran: Farhang Quran Publications (in Persian)
- Khoshnoud, H., Kahsari, R., Mirian Akandi, S. A., & Fallah, E. (2019) The function of beliefs at the level of social behaviors *Quarterly Journal of Health-Centered Lifestyle*, 5, 52–64 (in Persian)
- Mallah, J., Hyderabad, A., & Farzaneh, S. (2022) The role of political trust and religious beliefs in political development: A case study of Bandar Gaz *Sociological Studies Quarterly*, 14(56), 31–52 (in Persian)
- Mesbah Yazdi, M. T. (2015) *A brief look at the theory of Velayat al-Faqih* Qom: Imam Khomeini (RA) Educational and Research Institute Publications (in Persian)
- Mirzadeh, N., Etemadi-Fard, A., Asi, A., & Abuei, M. R. (2022) The requirements of the concept of fairness of rulers and political agents from the perspective of the Quran and Islamic narrations *Quarterly Journal of International Relations Research*, 12(3), 423–457 (in Persian)
- Mobini, M. A. (2015) *The rationality of religious beliefs in extroverted epistemology* Tehran: Samat Publications (in Persian)
- Mohseni Mastroqeen, A. (2016) The articulation of political trust in the thought of Imam Khomeini (RA) *Journal of Matin*, 19(77), 65–92 (in Persian)
- Mousavi Khomeini, R. (1999) *Sahifeh Noor* Qom: Publications of the Institute for the Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works (in Persian)
- Mousavi Khomeini, R. (2012) *Sharh Chehel Hadith* Tehran: Publications of the Institute for the Educational and Research of Imam Khomeini (in Persian)
- Mousavi, S. N., Sepahvand, R., Jafari, S., & Jafari, A. (2018) Investigating the role of religiosity in trust and social participation of Lorestan University students *Quarterly*